

УДК 811.111:81'373.7:35

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2025.3.8>

Юлія ДЕМ'ЯНЧУК

кандидат економічних наук, доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства,

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ORCID: 0000-0001-8722-5568

ВІЙСЬКОВА VS ВОЄННА ФРАЗЕОЛОГІЯ В СИСТЕМІ МОВИ ВІЙНИ В РАМКАХ МІКРОЛІНГВОПОЛІТИЧНОЇ СИНЕРГЕТИКИ

Ця стаття є першою спробою у світовому мовознавстві дослідити фразеологізми мови війни з позицій мікролінгвополітичної синергетики з урахуванням їхніх семантичних, структурних і прагматичних особливостей в публіцистичних та художніх текстах воєн XX–XXI століть.

У науковій студії з'ясовано відмінності й спільні риси між поняттями «військова фразеологія» та «воєнна фразеологія», а також запропоновано уточнене тлумачення термінів «ідіоми війни» і «фразеологізми війни».

Цінність розвідки полягає у тому, що вперше фразеологізми мови Першої світової війни, Другої світової війни та російсько-української війни було систематизовано за тематичними групами. З-поміж основних груп: бойові зіткнення, театр воєнних дій, перебіг військових операцій, ситуація на фронті, просторово-побутовий вимір фронтового життя, наступальні дії, моменти атак, наслідки збройного протистояння, філософія війни, постать людини на війні, воєнно-політичне спрямування, свідчення і підкорення, моральна стійкість і надія в умовах війни, етичне осмислення війни та моральна мотивація спротиву, стратегічна підтримка, трансформація зовнішньополітичного курсу, мовна ескалація дипломатичного конфлікту, знецінення людського життя на війні, політична непрозорість, просторово-психологічна напруга, психологічна уразливість. У процесі аналізу автор здійснила їх структурно-семантичну класифікацію, виокремила найрепрезентативніші моделі.

Про наукову новизну свідчать, зокрема, такі положення: фразеологізми Першої світової війни акцентують увагу на наслідках збройного протистояння між державами, їм характерний низький рівень образності, що зумовлено суворими цензурними обмеженнями того часу. У фразеології періоду Другої світової війни домінує відображення гнітючої атмосфери фронту, зосібна, досвіду поневолення; рівень метафоричності значно зростає, особливо у промовах представників політичного істеблішменту. Фразеологізми російсько-української війни відображають вистраждану боротьбу України за незалежність у протистоянні з імперськими амбіціями Кремля. Мовні засоби демонструють стриману метафоричність, пов'язану з орієнтацією політичного класу на дотримання принципів політичної коректності.

У дослідженні доведено, що найвища частотність фразеологізмів із компонентом «війна» – незалежно від експліцитної чи імпліцитної форми його реалізації – зафіксована в текстах усіх трьох історичних періодів, що засвідчує провідну роль цієї лексики в концептуалізації досвіду війни. Автор виявила, що серед основних чинників, які впливають на динаміку лінгвополітичної взаємодії, фразеологізми слугують засоби мови війни, що відображають зміст таких процесів, як вербальна реконфігурація владного дискурсу, трансформація ustalених мовних структур в умовах кризового стану, активне впровадження медійно-політичних фреймів, інтертекстуальна гра фразеологізмів у художньому обрамленні.

Узагальнення результатів дозволило постулювати, що мова війни постає як своєрідна метамова – смисловий вимір лінгвополітичної взаємодії, у якому фразеологізми структурують політичні концепти спротиву агресії, захисту держави, виживання в умовах війни.

Ключові слова: мова війни, військова фразеологія, воєнна фразеологія, мікролінгвополітична синергетика, фразеологізми, лінгвістика війни, лінгвополітична синергетика, Перша світова війна, Друга світова війна, російсько-українська війна.

Yulia Demyanchuk. MILITARY VS WARTIME PHRASEOLOGY IN THE SYSTEM OF WAR LANGUAGE WITHIN THE FRAMEWORK OF MICRO-LINGUOPOLITICAL SYNERGETICS

This article is the first attempt in linguistics to investigate phraseological units of the language of war language from the perspective of micro-linguopolitical synergetics, taking into account their semantic, structural, and pragmatic features in publicistic and literary texts of the wars of the XX–XXI centuries.

The scientific study clarifies the differences and common features between the concepts of “military phraseology” and “wartime phraseology”, and also offers a refined interpretation of the terms “war idioms” and “war phraseological units”.

The value of this study also lies in the fact that, for the first time, phraseological units of war language of World War I, World War II, and the Russian-Ukrainian war were systematized by thematic groups. Among the main categories are: combat clashes, theatre of war, course of military operations, frontline situation, spatial and domestic dimensions of frontline life, offensive actions, moments of attack, consequences of armed confrontation, philosophy of war, the figure of man at war, wartime-political orientation, testimony and submission, moral resilience and hope in wartime, ethical understanding of war and moral motivation for resistance, strategic support, transformation of

foreign policy course, linguistic escalation of diplomatic conflict, devaluation of human life during war, political opacity, spatial-psychological tension, psychological vulnerability.

In the process of the analysis, the author carried out their structural and semantic classification, and identified the most representative models.

The scientific novelty is evidenced, in particular, by the following observations: phraseological units of WWI focus on the consequences of armed confrontation between states, they are characterized by a low level of imagery, which is due to the strict censorship restrictions of that time. The phraseology of WWII period is dominated by the reflection of the oppressive atmosphere of the front, in particular, the experience of enslavement. The level of metaphoricity increases significantly, especially in the speeches of representatives of the political establishment. Phraseological units of the Russian-Ukrainian war reflect Ukraine's long-suffering struggle for independence in confrontation with the Kremlin's imperial ambitions. Linguistic means demonstrate a restrained use of metaphor, which is linked to the political class's adherence to the principles of political correctness.

The study proves that the highest frequency of phraseological units containing the component "war" – regardless of whether it is expressed explicitly or implicitly – is recorded in texts of three historical periods. This confirms the central role of this lexeme in conceptualizing the experience of war.

The author has identified that among the key factors influencing the dynamics of linguopolitical interaction, phraseological units serve as means of the war language, reflecting the essence of such processes as the verbal reconfiguration of authoritative discourse, the transformation of conventional linguistic structures in conditions of crisis, the active implementation of media-political frames, and the intertextual play of phraseological expressions within artistic framing.

The generalization of the results allowed us to postulate that the war language functions as a kind of metalanguage – a semantic dimension of linguopolitical interaction, within which phraseological units structure the political concepts of resistance to aggression, state defense, and survival in conditions of war.

Key words: war language, military phraseology, wartime phraseology, micro-linguopolitical synergetics, phraseological units, war linguistics, linguopolitical synergetics, WWI, WWII, Russian-Ukrainian war.

Постановка проблеми. Динаміка мови війни зумовлена всеохопною природою війни як соціально-політичного явища, що проникає в усі сфери людського буття. Мовну архітектуру війни визначає вплив оперативних повідомлень про характер та інтенсивність бойових дій, «гарячі» ділянки фронту, воєнні злочини, а також успіхи й провали політичних перемовин. Лексичний фонд мови війни залишається відкритим і гнучким: з одного боку, він приймає нові засоби номінації процесів, які відображають ситуацію на фронті й у тилу, з іншого – трансформує загальноживану лексику під умови воєнного часу. Така гнучкість мовної системи забезпечує глибше усвідомлення суспільством політичної ситуації в державі, що зумовлює вибір подальшої траєкторії дій.

Соціальний характер мови воєнних періодів Першої та Другої світових воєн у поєднанні з мовними практиками сучасної війни в Україні створює цілісне підґрунтя для аналізу воєнно-політичної доктрини держави-агресора, осмислення складної реальності фронтового буття військових й усвідомлення трагізму скалічених доль мільйонів людей.

Мова війни несе на собі відбиток суспільних потрясінь, стає криком протесту проти несправедливості, яка випала на долю нації. Фразеологізми, як невід'ємна складова цієї мови, «народжуються» в процесі внутрішньої самоорганізації воєнного дискурсу, а змістовного наповнення набувають у публіцистиці та художніх текстах, авторами яких є ті, хто або безпосередньо пережив досвід

війни, або глибоко осмислив її трагізм. Саме вони постають голосом народу, вербалізують його біль і втрати.

Не випадково Е. Хемінгвей підкреслив: «Ніколи не допускайте думки, що війна, хоч якою б необхідною та виправданою вона була, не є злочином» [32, с. 27].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Огляд досліджень, присвячених вивченню феномена війни крізь призму фразеологізмів у сучасній лінгвістиці війни, значною мірою корелює з науковими розвідками, що аналізують метафоричне осмислення воєнного дискурсу.

Зокрема, метафору війни як художній засіб аналізує Л. Гартманн-Махмуд у праці «War as Metaphor» [30], в якій автор проводить ґрунтовне дослідження цього явища і висновує, що метафора війни виходить за межі суто описової функції, формуючи потужний образ солідарності та відданості перед обличчям зловісного ворога.

Інший підхід до аналізу метафор демонструє М. Фабішак у статті «A Conceptual Metaphor Approach to War Discourse and Its Implications» [25]. Так, автор вивчає мову польських і британських газетних репортажів про війну, передусім у виданнях *Trybuna Ludu* та *The Times* за двадцятирічний період. Якісний аналіз матеріалу дав змогу укласти список частотних лексем, характерних для лексичного поля «війна», які, за словами дослідниці часто слугують індикаторами концептуальної метафори ВІЙНА.

Аналіз функціонування метафор у політичному дискурсі є невід'ємною складовою

у вивченні природи лінгвополітичного значення, адже саме метафора часто виступає дієвим інструментом формування ідеологічного змісту. У цьому контексті особливої ваги набуває праця Р. Паріс, зокрібна, його стаття «Kosovo and the Metaphor War» [38]. У роботі описано вживання воєнних метафор періоду Другої світової війни в американському політичному дискурсі. Автор аналізує політичні виступи і публічні заяви представників адміністрації Білла Клінтона й членів Конгресу США 1999 року, коли обговорювалися можливі шляхи реагування на військову та гуманітарну кризу в Косові (Федеративна Республіка Югославія), де озброєні сербські формування під контролем президента Слободана Мілошевича вдалися до етнічних чисток щодо переважно албанського населення. На основі аналізу дискурсу Р. Паріс, доходить висновку, що політичні метафори не обмежуються риторичними функціями. Апеляція до образів Голокосту та Мюнхена слугувала засобом формування емоційно насичених уявлень про історичні події, які обґрунтовували необхідність американського військового втручання. Примітно, що конотації цих метафор, як стверджує науковець, зокрема мюнхенської, практично не викликали суперечок: вона стійко асоціювалася з політикою умиротворення Гітлера 1938 року та загрозою поступок диктаторським режимам. Противники інтервенції, натомість, ставили під сумнів не зміст метафори, а її релевантність до ситуації в Косові: мовляв, «Косово – не Мюнхен, Мілошевич – не Гітлер, серби – не нацисти» [38, с. 448].

У процесі метафоричного перенесення значення особливої ваги набуває аналіз гендерно маркованих репрезентацій у воєнному дискурсі. У цьому аспекті показовим є дослідження Н. Гуліашвілі «Metaphorical Representations of the 2008 Russian-Georgian War: Critical Analysis of Conceptual Metaphors of War in Relation to Gender», у якому здійснено критичний аналіз концептуальних воєнних метафор, пов'язаних із гендером, на матеріалі грузино-російської війни 2008 року [29]. Отримані результати засвідчують домінування певних гендерно маркованих метафоричних моделей, що виявляють ключові тенденції у способах концептуалізації війни в медійному дискурсі.

У річищі фразеологічної образності, універсальним засобом формування якої є метафора [2], Н. Костюк у праці «Метафора як один із засобів утворення термінів у радіоелектроніці» зазначає, що під час Першої світової війни різноманітні види зброї стали

підґрунтям для виникнення численних жартишливих метафор [9]. Дослідниця пов'язує формування таких метафор, що охоплюють різні тематичні групи, з активним розвитком термінологічної лексики, зумовленим стрімким науково-технічним прогресом ХХ століття. Вона також наголошує, що в англійській мові в цей період сформувався значний пласт спеціальної лексики – розгалужена система наукової термінології.

Дослідники мови війни часто пов'язують процес метафоризації з виникненням нових фразеологізмів, зокрема в період Другої світової війни.

У праці «Зооморфна метафора як засіб створення образу ворога в українській пресі 1941–1945 рр.» К. Коротич зазначає, що зооморфні метафори слугували універсальним засобом формування образу ворога як в українській радянській, так і в пронімецькій та націоналістичній пресі періоду Другої світової війни. Автор підкреслює, що змінювався лише денотат (ворогом виступала то німецька, то радянська сторона, то українські націоналісти), тоді як лінгвальні засоби залишалися практично незмінними. На думку дослідниці, «зооморфні метафори дозволяють створити мовний образ ворога, позначений конотаціями жорстокості, люті й агресивності, та успішно застосовувати його в тактиках дискредитації супротивника й переконання читацької аудиторії в неминучій поразці ворога» [8, с. 356].

Спонукає до роздумів твердження, викладене у праці З. Шахін, У. Зафар Уллах, А. Кадір та ін., згідно з яким відсутність нової лексики, ідіом та метафор миру в англійській мові залишається однією з ключових причин того, чому світ дедалі глибше занурюється в конфлікти – «день за днем, війна за війною, боротьба за боротьбою» [41, с. 92]. На переконання авторів, «якщо ми почнемо мислити в термінах нових метафор і ідіом миру, це відкриє шлях до прагматичніших дискусій про мир і, як наслідок, зменшить синдром боротьби – стане кроком до мирного світу та ефективного розв'язання конфліктів» [там само].

Мова війни не лише передає та відображає воєнно-політичну інформацію, а й конструє специфічні мовні фрейми, які сприяють формуванню образу ворога. У цьому процесі ключову роль відіграють лексичні засоби, насамперед ідіоми фразеологічного типу, що підсилюють сугестивний потенціал воєнного дискурсу.

Нові дослідницькі горизонти відкриває праця В. Георгієва та П. Вічева «Some

Bulgarian and English Idioms with Military Terms», яка присвячена порівняльному аналізу болгарських та англійських ідіом із військовими термінами як ключовими компонентами. У цій праці дослідниці підкреслюють, що військова лексика стала продуктивним джерелом формування численних ідіоматичних виразів, які активно функціонують в обох мовах. Пояснюють вони це явище драматичним, сповненим воєнних конфліктів історичним минулим болгарського та британського народів – із його перемогами й поразками, тріумфами й втратами. На думку вчених, той факт, що більшість проаналізованих ідіом передають агресивні смисли, зумовлений лексичною природою їхніх ключових компонентів – назв зброї, бойових дій, військових наказів і нормативів. Теоретично значущою у статті постає теза про те, що наявність у болгарській та англійській мовах ідіом зі схожими значеннями, утворених на основі аналогічних військових термінів, слугує підтвердженням ніцшеанської теорії ірраціональної, але глибинної та незвідної метафоричності мислення і мови [28].

Вивчення фразеологізмів з огляду на військову підмову, яка включає не лише стійкі словосполучення, а й численні сленгізми, дозволяє глибше проаналізувати мовний феномен війни. У цьому зв'язку варто відзначити працю І. Басараби та О. Лемешко «Military Slang: Definition and Ways of Formation», у якій дослідниці умовно поділяють мову військовослужбовців на дві великі групи: перша охоплює загальний військовий сленг, до якого належать загальновідомі слова та вирази, друга – спеціалізований сленг вузького вжитку, характерний для окремих підрозділів, зокрема військово-морських сил Великої Британії та США. Як зазначають автори, військовий сленг має широку сферу застосування, адже майже нарівні з офіційною формалізованою лексикою охоплює більшість аспектів життя військовослужбовця, а також військові поняття, техніку, озброєння тощо. Його поширеність зумовлена необхідністю компактного й ефективного позначення об'єктів і явищ, характерних для сфери військової служби [16].

Широкого суспільного резонансу набуло дослідження Т. Кука, викладене у праці «Fighting Words: Canadian Soldier's Slang and Swearing in the Great War. War in History». Покликаючись на солдатську газету The Listening Post (1917) – одне з канадських видань, що публікувало листи та інші документи, написані солдатами безпосередньо під час війни, – дослідник зіставляє ці мате-

ріали з даними попередніх мовознавчих розвідок і підтримує тезу про те, що: «Окопний сленг – це окрема мова. Жоден словник не передасть значення половини його слів» [21, с. 323]. На думку науковця, вивчення солдатського сленгу та ненормативної лексики відкриває нові можливості для глибшого розуміння соціальної та культурної історії військових: того, як вони сприймали війну, чим відрізнялися від цивільного населення, як осмислювали питання маскулінності та конструювали власну ідентичність.

Ідеї Т. Кука привернули увагу громадськості й були додатково висвітлені у виданні BBC History Magazine у статті «Slang and swear words 'helped soldiers survive the First World War'».

Фразеологізми Першої світової війни були об'єктом дослідження Д. Василенка. У статті «Еволюційні зрушення англійського військового фразеологічного фонду» дослідник розглядає діахронічні шляхи й способи поповнення фразеологічного складу військової підмови у XX та на початку XXI століття. Важливим для нашого дослідження є висновок науковця про те, що «розподіл військових фразеологізмів за синхронними зрізами свідчить про вплив екстралінгвальних чинників на кількісні показники, підвищення яких збігається з періодами активних бойових дій» [1, с. 14].

Ще одним перспективним напрямом дослідження лексичного фонду мови війни є вивчення вигуків фразеологізмів. Т. Яковлева у праці «Вигуків фразеологізми періоду російсько-української війни в заголовках масмедійних видань» зазначає, що «використання в мові ЗМІ вигуків фразеологізмів свідчить про тяглість традицій, бо вони співзвучні з виразами періоду Другої світової війни. Крім того, такі заклики є засобом об'єднання українців проти спільного ворога та підтримують національний дух українського народу» [14, с. 102].

Загалом вивченню фразеології періоду російсько-української війни присвячено низку наукових праць, зокрема: І. Хоми (фразеологія російсько-української війни: лексикографічний аспект), Ю. Цигвинцевої (неофразеологізми в контексті російсько-української війни), Л. Терещенко та Л. Станіславової (лексика і фразеологія сучасного українськомовного політичного дискурсу), В. Дроботенка (використання фразеологізмів у новинному медіадискурсі), А. Кузи (особливості функціонування української релігійної фразеології в інтернет-просторі періоду російсько-української війни), Г. Гримашевич

(семантичні неологізми періоду російсько-української війни).

З огляду на те, що військова фразеологія вже здобула певний науковий статус і активно використовується для позначення понять у межах військового дискурсу, воєнна фразеологія, натомість, залишається малодослідженою. Недостатньо опрацьованими є такі аспекти як тематичне групування фразеологізмів Першої та Другої світових воєн і російсько-української війни, розмежування між ідіомами війни та фразеологізмами війни, а також структурно-семантична класифікація фразеологічних одиниць зазначених періодів і рівень їх метафоричності. Водночас не з'ясовано центрального компонента творення всієї системи військової та воєнної фразеології, як і не виявлено ключових чинників, що впливають на динаміку лінгвополітичної взаємодії. Усе це зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Метою цієї студії є аналіз фразеологічних одиниць, що формують корпус військової та воєнної фразеології періодів Першої і Другої світових воєн та російсько-української війни в межах мікролінгвополітичної синергетики у спосіб тематичного групування, структурно-семантичної класифікації, визначення рівня метафоричності, а також виявлення центрального компонента фразеологічної системи й чинників, що впливають на динаміку лінгвополітичної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Щоб поглибити розуміння природи зовнішньополітичної кризи, яка переросла в повномасштабну війну Росії проти України й, попри болісну спадщину Першої та Другої світових воєн, продовжує загострюватися, виникає критична потреба в аналізі засобів мови війни.

У світлі концептуальних засад лінгвополітичної синергетики, її понятійного апарату, які становлять важливу методологічну основу дослідження, особливу роль відіграє мікролінгвополітична синергетика. Вона забезпечує багатовимірний аналіз засобів мови війни й виступає інструментом для виявлення ключових чинників, що впливають на динаміку лінгвополітичної взаємодії в умовах збройних конфліктів.

Мікролінгвополітична синергетика – це міждисциплінарний напрям, спрямований на вивчення семантичних, структурних і прагматичних особливостей засобів мови війни, а також дослідження їх контекстуальної адаптації, що впливає на розгортання лінгвополітичної синергії в текстах різного функціонально-стильового маркування [4].

Серед засобів мови війни, відповідно до концепції лінгвістики війни, що розкриває її евристичний потенціал, варто виокремити словосполучення з компонентом «війна», які функціонують як гіпероніми щодо військово-політичних термінів, метафор війни, фразеологізмів, специфічних граматичних конструкцій, надфразових єдностей, текстових фрагментів на воєнну тематику [6].

У цій науковій студії об'єктом аналізу слугує фразеологічний пласт мови війни. Слід зазначити, що на етапі підготовки дослідження виникла необхідність чіткого розмежування понять «військова фразеологія» та «воєнна фразеологія».

Як зазначає Д. Василенко, «військова фразеологія – це особливий шар фразеологічного складу військової підмови, який включає мовні одиниці, що позначають поняття, безпосередньо пов'язані з військовою справою, збройними силами» [1, с. 10].

Воєнна фразеологія – це сукупність мовних одиниць, що позначають явища, пов'язані з війною, і функціонують у політичному, публіцистичному, історичному, художньому, воєнному дискурсах. Ця мовна категорія представлена емоційно забарвленими фразеологізмами, які використовують політики у висловлюваннях про війну, журналісти – під час висвітлення бойових дій, письменники – у художній інтерпретації, а також учасники збройного конфлікту й цивільні особи, що перебувають в тилу, у зоні бойових дій або на тимчасово окупованих територіях. Мовні одиниці, що репрезентують психоемоційний стан потерпілих, відіграють особливо важливу роль, адже відображають афективне сприйняття подій, образів і смислів, пов'язаних із війною, – і це суттєво відрізняється від політичної інтерпретації воєнного досвіду, яка здебільшого зорієнтована на його раціоналізацію.

Основною відмінністю між військовою та воєнною фразеологією є те, що військова фразеологія охоплює виключно терміни й усталені вирази, пов'язані зі специфікою військової служби, військовою технікою та військовими операціями. Натомість воєнна фразеологія, окрім лексики, що стосується військової справи і армії, включає також фразеологізми, які відображають соціально-політичний, історичний, психологічний, публіцистичний і художній контексти війни. Таким чином, сфера функціонування воєнної фразеології є значно ширшою: вона виходить за межі суто військового дискурсу.

Спільною рисою обох типів фразеології є їхня структурна організація. Лексич-

ний пласт військової та воєнної фразеології поділяється на: стійкі словосполучення з повністю або частково переосмисленим значенням; стійкі вирази, що не містять переосмислених компонентів. У структурі обох типів представлено як ідіоми війни, так і фразеологізми війни, що відображають різні аспекти воєнного буття. Ще однією спільною характеристикою є тісний зв'язок фразеологізмів із метафорою: фразеологізм як мовно-мовленнєва одиниця не тотожний метафорі, однак набуває метафоричного характеру в процесі свого формування і функціонування в системі мови війни.

Ідіоми війни – це стійкі одиниці мови війни, що виникають у середовищі певної мовної спільноти й переважно зрозумілі лише її носіям. Вони відображають особливості сприйняття війни з позиції представників мовної спільноти, яка опинилася у стані війни, та слугують інструментами формування колективного образу ворога. У межах дії лінгвополітичної синергії ці мовні засоби функціонують як її структурні компоненти.

Фразеологізми війни – це стійкі одиниці мови війни, які, незалежно від національної належності, зберігають комунікативну прозорість для носіїв різних мов. Вони становлять концептуальне ядро воєнної ідеології, що проявляється як у риториці представників політичного істеблішменту, так і в художньому осмисленні воєнної тематики. У взаємодії з іншими засобами мови війни фразеологізми війни утворюють цілісну лінгвополітичну синергію.

Мова війни відігравала провідну роль у комунікаційному просторі Першої світової війни. Її засоби, зокрема фразеологізми, функціонували як одиниці прямої номінації, компоненти яких здебільшого не зазнавали семантичного переосмислення, проте вимагали уточнення у відповідному контексті.

Фразеологічні одиниці цього періоду виконували роль засобів маркування бойового досвіду, відображали просторово-побутовий вимір фронтового життя, слугували індикаторами процесу дегуманізації. Ба більше, ці одиниці вербалізували стан крайнього фізичного виснаження військових.

У статті The Washington Post «A century later, a taped message solves the mystery of a WWI doughboy's death» журналіст Дж. Воррік розповідає зворушливу історію двох морських піхотинців, які потоваришували на полях битв Першої світової війни. Один з них загинув у бою, а через десятиліття потому записані спогади того, хто вижив, стали ключем до розкриття трагічного епізоду їхньої

дружби. У статті йдеться, що піхотинці разом билися в лісі Белло – битві, яка стала легендарною для морської піхоти; пережили інтенсивні артилерійські обстріли під Суассоном і потрапили під кулеметний вогонь на крейдяних схилах хребта Блан Мон [50].

Фразеологізми, зафіксовані у фрагментах спогадів піхотинця, вказують на пережиті **бойові зіткнення**: *a fierce nighttime skirmish with German defenders* / занекла нічна сутичка з німецькими захисниками; *major assault* / великий штурм; *battle-weary Marines* / виснажені боями морські піхотинці. Ці вирази виступають маркерами інтенсивності бойових дій, відображають стан крайнього фізичного виснаження військовослужбовців.

Для розуміння просторової локації бойових дій важливими є фразеологізми, що позначають **театр воєнних дій**. Мовні засоби цього типу є маркерами складних умов на передовій. Вони посилюють емоційну складову мови війни.

Серед фразеологізмів цієї категорії виокремлюємо: *gloom of the battlefield* / морок поля бою; *neighboring foxholes* / сусідні окопи; *trench whistles* / сигнальні свистки в окопах; *shriek of incoming artillery fire* / пронизливий свист наближення артилерійського вогню; *violently shook the ground* / сильно стрясало землю; *arms and legs oddly twisted* / неприродно викривлені руки і ноги.

Чимало фразеологічних одиниць зафіксовано в публікації від 2 жовтня 1916 року в The New York Times у рубриці «British sweep on toward Bapaume, taking trenches on 3,000-yard front; Russians resume drive at Lemberg» [46]. Примітно, що висвітлення боїв у Германштадті, операцій на Трансільванському театрі воєнних дій, бомбардування болгарських позицій і наступу на Галичину супроводжувалося інтенсивним застосуванням засобів мови війни.

У матеріалі повідомлялося, що британці прорвали болгарську лінію оборони та захопили позиції біля річки Струма, взявши в полон кількасот солдатів після масованого бомбардування. Тим часом росіяни поновили наступ на Львів, завдаючи ударів як із півночі, так і з півдня, створюючи загрозу для столиці Галичини. Унаслідок операцій було взято 4 000 полонених, а уряд у Берліні офіційно підтвердив, що ворог закріпився на австро-німецьких позиціях.

З огляду на ці історичні події, фразеологізми доцільно класифікувати на дві основні групи: перша відображає перебіг військових операцій, друга – ситуацію на фронті.

Фразеологізми, що відтворюють **перебіг військових операцій**, виконують функцію маркування результативності: вони фіксують встановлення контролю, наслідки бойових дій, перерозподіл військово-стратегічних ресурсів. Цю категорію фразеологізмів ілюструють такі приклади: *Army was defeated and dispersed* / армія була розгромлена і розпорошена; *attacks have been repulsed* / атаки було відбито; *enemy has ceased to attack* / ворог припинив атакувати; *Rumanian Army was dispersed* / румунська армія була розсіяна; *vehicles blown to pieces by our fire* / машини розірвані на шматки нашим вогнем; *Austro-Hungarian Danube flotilla forced an entry into the harbor of Corabia* / австро-угорська дунайська флотилія прорвалася до гавані Корабія; *vanguards partly evaded the enemy's thrust* / авангарди частково ухилилися від удару ворога; *troops blocked attempts to reopen the road* / війська заблокували спроби відновити прохід; *remnants of the Rumanian troops fled into the Fogaras Mountains* / залишки румунських військ втекли до гір Фогараш; *number of prisoners taken is increasing hourly* / кількість захоплених у полон зростає щогодини; *booty taken by German troops* / трофеї, захоплені німецькими військами; *complete victory* / повна перемога.

Другу групу утворюють фразеологізми, які відображають **ситуацію** безпосередньо **на фронті**. Вони акцентують увагу на активній фазі бойових дій – прориві, штурмі, закріпленні позицій, нарощуванні резервів. До показових мовних засобів цієї групи належать такі фразеологізми: *British smash Bulgarian line* / британці прорвали болгарську лінію оборони; *took Struma Positions* / захопили позиції на річці Струма; *Fierce Bombardment* / запекле бомбардування; *foe has gained foothold in the Austro-German Positions* / ворог закріпився на австро-німецьких позиціях; *Russian drive at Lemberg* / російський наступ на Лемберг; *brilliant assault* / блискучий штурм; *forced to abandon the position* / змушені залишити позицію; *leaving numerous dead* / залишивши численні тіла загиблих; *Russians inaugurated strong offensive movements* / росіяни розпочали потужні наступальні дії; *pulling up reserves* / нарощування резервів.

Таким чином, перша група фразеологізмів позначає результати бою, тоді як друга відображає його активну фазу.

Важливим джерелом для розуміння фразеологізмів періоду Першої світової війни є архівна стаття Manchester Guardian

«The Battle of Amiens: German flight – archive, 1918» повторно опублікована The Guardian у 2018 році.

Стаття акцентує увагу на тому, як Manchester Guardian висвітлювала «паніку та безлад» серед німецьких солдатів під час битви під Ам'єном у серпні 1918 року. 8 серпня британські, французькі, австралійські та канадські війська розпочали раптовий наступ поблизу міста Ам'єн. Атака завершилася успіхом, і ця битва ознаменувала початок завершальної фази Першої світової війни [37].

Цікаво, що логічна структура зберігається в групах фразеологізмів, які, як і в The New York Times, формують окрему групу на позначення **перебігу військових операцій**, зокрема й **просторово-побутового виміру фронтового буття**. У кожному з випадків фразеологізми створюють цілісні семантичні конструкти.

Фразеологізми першої групи репрезентують наступальні операції, моменти атак, наслідки збройного протистояння. Серед її основних лексико-семантичних маркерів є наступ, удар, поразка, розплата, бойовий успіх. Цю групу ілюструють фразеологізми, як-от: *troops launched a surprise offensive* / війська розпочали раптовий наступ; *to bear the brunt of this decisive defeat* / зазнати основного удару в цій вирішальній поразці; *German Army has suffered a humiliating reverse* / німецька армія зазнала принизливої поразки; *first shock to the enemy* / перший удар по ворогу; *superb following stroke of the infantry of the British Isles, Canada, and Australia* / блискучий наступ піхоти з Британських островів, Канади та Австралії; *Germans are beginning to pay the price* / німці починають розплатуватися за скоєне.

Другу групу становлять фразеологічні звороти військової спеціальної лексики, які відображають **просторово-побутовий вимір фронтового буття**. До її складу входять вирази, що виконують функцію маркерів дегуманізації. Ці мовні засоби відтворюють атмосферу злиднів і руйнувань: *German Corps in huts at Framerville* / німецький корпус у бараках у Фрамєрвілі; *old front line* / стара фронтова лінія; *misery of life there under our guns* / злидні життя там під нашими гарматами; *shelters save tomb-like shelves* / укриття нагадують гробні полиці; *soldiers may huddle under strips of corrugated iron* / солдати можуть скупчуватися під листами хвилястого заліза; *living-places were bits of mouldy bread* / місця проживання нагадували шматки зіпсованого хліба; *scarred*

brick ruins break the skyline / «пошрамовані» цегляні руїни вирізняються на обрії; *rubbish interwoven with corpses* / сміття, перемішане з трупами; *field-guns are drawn up at the edge of the field* / польові гармати розташовані на краю поля; *inhuman and brutal treatment* / нелюдське й жорстоке поводження.

Роль фразеологізмів як засобів мови війни важко переоцінити, адже кожна фразема набуває значущості крізь призму поколінь і нерозривно пов'язана з певним історичним періодом. Саме газетні матеріали періоду Першої світової війни та особистий бойовий досвід письменників стали підґрунтям для формування воєнної літератури.

У творі Ернеста Хемінгвея «A Farewell to Arms» [31], фразеологічні звороти військової тематики розподіляються за такими тематичними групами: філософія війни та людина на війні.

Серед лексико-стилістичних характеристик, властивих фразеологічним зворотам, що належать до групи **філософія війни**, виділяємо зокрема:

– варіативність фразеологічних виразів: *There is nothing as bad as war* / немає нічого гіршого за війну – головний герой Фредерік Генрі підкреслює крайній негатив війни, висловлюючи загальну оцінку її природи або *War is the worst thing that can happen to us* / Війна – найгірше, що може з нами статися [15];

– можливість синонімічної заміни елементів фразеологічного звороту: *War is not won by victory* / війну не виграти перемогою – іронічне заперечення традиційної воєнної риторики та сумнів у здатності війни завершитися справжньою перемогою або *Pyrrhic victory* / успіх, який завдає перемогою такої значної шкоди, що мало чим відрізняється від поразки [24];

– наявність фіксованої лексичної форми без синонімічних відповідників: *Perhaps wars weren't won anymore. Maybe they went on forever. Maybe it was another Hundred Years War* / Можливо, війни ніколи не закінчувалися. Можливо, вони тривали вічно. Можливо, це ще одна Столітня війна.

У цьому виразі втілено екзистенційну невизначеність, що постає як метафора нескінченного конфлікту.

До групи **людина на війні** належать фразеологічні звороти з виразним прагматичним потенціалом:

– позитивна конотація стійкості: *The world breaks everyone and afterward many are strong at the broken places* / світ ламає кожного, але згодом багато хто стає сильним

у місцях зламів – цей вислів передає руйнівну силу війни, водночас акцентує на здатності людини зміцнюватися після пережитих випробувань;

– глибока іронічна рефлексія: *I was glad to kill* / мені було приємно вбивати – фраза демонструє неминучість насильства на війні;

– негативна конотація воєнної стратегії: *If they killed men as they did this fall the Allies would be cooked in another year* / якби вони вбивали людей так, як цієї осені, союзники загинуть наступного року – фраза виявляє не стільки страх поразки, скільки глибоку тривогу щодо стратегії, в якій людське життя стає розмінною монетою – «успіх» вимірюється кількістю убитих;

– метафоричне уяочення нестримної інерції війни: *No one ever stopped when they were winning* / ніхто ніколи не зупинявся, коли перемагав. Цей вислів підкреслює затяжний характер війни, що виключає компроміси й не має логічного завершення.

Фразеологізми обох груп відображають різні виміри воєнної дійсності, з-поміж основних – емоційне виснаження, зумовлене тривалим перебігом бойових дій.

У романі Еріка Марії Ремарка «All Quiet on the Western Front» [39] фразеологізми переважно вживаються у прямому значенні: *We are no longer untroubled – we are indifferent* / ми вже не спокійні – ми байдужі; *A hospital alone shows what war is* / лише лікарня справді показує, що таке війна; *We can hardly control ourselves when our glance lights on the form of some other man. We are insensible, dead men* / ми ледь стримуємося, коли наш погляд падає на постать якоїсь іншої людини. Ми безчуттєві, мертві люди; *A man cannot realize that above such shattered bodies there are still human faces* / неможливо усвідомити, що над такими понівеченими тілами досі – людські обличчя; *I see that the keenest brains of the world invent weapons* / я бачу, що найгостріші розуми світу винаходять зброю; *Our knowledge of life is limited to death* / наше пізнання життя обмежується смертю; *The dug-out heaves, the night roars and flashes* / укриття здригається, реве та спалахує ніч; *Faces are distorted, arms strike out, the beasts scream; we just stop in time to avoid attacking one another* / обличчя спотворюються, руки вистрибують, звірі кричать; ми лише встигаємо зупинитися, щоб не напасти одне на одного.

Структурно-семантична класифікація засобів мови війни охоплює чотири типи фразеологічних одиниць: субстантивні, дієслівні, ад'єктивні та адвербіальні.

Побудова субстантивних фразеологізмів періоду Першої світової війни ґрунтується на моделях (195 ФО, що становить 30%), що у воєнному і військовому дискурсі позначають предмети, явища й учасників збройного протистояння: **N + N** (basket case) / солдат, який втратив усі чотири кінцівки і якого доводилося носити в кошику; **N + Prep + N** (war of attrition) / війна на виснаження, характерна риса окопної війни на Західному фронті, коли за незначні територіальні здобутки доводилося платити величезною кількістю людських жертв; **N's + N** (enemy's trench) / ворожа траншея; **N + Prep + N + N** (bombardment on enemy lines) / обстріл ворожих ліній фронту; **N + Prep + Adj + N + N** (retreat under heavy artillery fire) / відступ під сильним артилерійським вогнем. Найпродуктивнішими виявилися конструкції, як-от **N + Prep + Adj + N + N**.

Формування дієслівних фразеологічних зворотів (165 одиниць, що становить 25%) здійснюється за моделями, які відображають дії та стани військовослужбовців у зоні бойових дій і фронтовому побуті. Основу складають такі конфігурації: **V + Adj** (fire blind) / стріляти намання; **V + N + N** (hit enemy line) / атакувати ворожу лінію оборони; **V + Adj + N** (string barbed wire) / натягувати колючий дріт; **V + Prep + N** (hit the deck) / зістрибнути з ліжка або впасти на підлогу; **V + N + Prep + N** (push troops into battle) / кидати війська в бій; **Verb + Adv + Conj + Verb** (hurry up and wait) / поспішай і чекай, фраза для опису розпорядку військової служби; **V + N + Prep + Prep + N** (launch attack across frontline) / розпочати атаку по всій лінії фронту. Особливо продуктивними у структурі фразеологізмів є моделі **V + N + Prep + N**, **V + N + Prep + Prep + N**.

До типових структур ад'єктивних фразеологічних одиниць (234 ФО, що становить 36%) належать конструкції, які у воєнному дискурсі виражають ознаки, що характеризують фізичні та психічні властивості військових, набуті ними в умовах бойового досвіду. Серед них вирізняються такі моделі: **Adj + N** (cannon fodder) / солдати, яких розглядали як гарматне м'ясо, «їжа для гармат» – німецький термін, що швидко був запозичений американцями та британцями; **Adj + Prep + N** (quiet on front) / тимчасове затишшя на передовій; **Adj + Prep + Adj** (black in spirit) / глибока депресія, викликана бойовими діями.

У складі цієї групи фразеологізмів обов'язковим компонентом є дієприкметник (45 ФО, що становить 6%); фор-

мування відбувається згідно з визначеними структурними моделями: **Part I + N** (brushing the bushes) / просування через лісисту місцевість; **Part II + Adv** (washed out) / вбитий; **Part II + Prep + N** (armed to the teeth) / бути повністю озброєним. Домінантними в структурі фразеологізмів є конфігурації **Adj + N**, **Adj + Prep + Adj**, **Part II + Adv**, **Part II + Prep + N**.

Адвербіальні фразеологізми (18 ФО, що становить 3%) слугують засобом вербалізації характеру та динаміки бойових дій, а також уточнюють обставини їх здійснення – спосіб, мету, причину, місце, час і умови. Мовні засоби виражають основне значення через такі граматичні моделі: **Adv + Adv** (back again) / знову назад; **Adv + V + N** (hard hit troops) / війська, які сильно постраждали; **Adv + Prep + N** (back in line) / знову в строю. Найбільш репрезентативні з-поміж них **Adv + Prep + N**.

Таким чином, фразеологізми доби Першої світової війни акцентують увагу на наслідках збройного протистояння між державами.

Мова війни набула особливого значення в роки Другої світової війни як у публіцистичних, так і в художньо-документальних текстах. Зокрема, її засоби – фразеологізми – впливали на формування суспільного уявлення про характер воєнних дій. Ці мовні конструкції виступали маркерами спротиву, бойової готовності, суспільної консолідації у протидії агресорові. В окреслений період простежується помітне зростання метафоричності у воєнному дискурсі.

У статті «Living Memories of D-Day» The Washington Post опубліковано спогади ветерана Джона Слотера, який розповідає про висадку на пляж Омаха 6 червня 1944 року, у день «Д» під час Другої світової війни [23]. Дж. Слотер, солдат 29-ї дивізії Національної гвардії Меріленду, базованої в Балтиморі, поділився своїми переживаннями разом із шістьма побратимами в рамках проєкту з фіксації особистих свідчень учасників операції. Ветерани, використовуючи засоби стилістичної виразності, передали жахи війни в момент висадки союзних військ на північно-західне узбережжя Франції, що на той час перебувало під окупацією німецької армії.

Фразеологічні вирази, зафіксовані в описі бойових дій у Нормандії, вирізняються чітким семантичним навантаженням. Вони функціонують як змістово завершені мовні конструкції. Фразеологічні моделі цього типу слугують маркерами жорсткої фронтової реальності: *The shore was exploding with fire /*

берег охопило полум'ям війни; *You came out of the craft and got into the water, quick; if you didn't get in it, you'd get shot* / щойно покинув десант – і миттю в воду; не встиг – отримаєш кулю; *You didn't try to pick his pockets because he might be booby-trapped* / до тіла не підходили – міг бути замінований; *They don't show the bodies bobbing in the water or the dead stacked up in rows on the beach* / вони не показують тіл, що погойдуються у воді, або мертвих, складених рядами на пляжі.

У номері *The New York Times* від 14 грудня 1941 року, в рубриці «America Enters It» (матеріал «The news of the week in review») привертають увагу слова Президента США Франкліна Рузвельта, звернені до 132 000 000 співвітчизників: «Ми зараз у цій війні. Ми всі в ній – повністю. Кожен чоловік, жінка та дитина є партнером у найграндіознішому починанні нашої американської історії» [47]. Це звернення ознаменувало офіційний вступ Сполучених Штатів у Другу світову війну після 23 років миру.

У згаданій рубриці подано заголовки *The New York Times*, які, за оцінкою журналістів, відображають «найдраматичніший тиждень в історії країни». У хроніці подій від 7 грудня 1941 року зафіксовано фразеологізми, що слугують маркерами **ескалації війни (розширення фронту)**. Ці засоби репрезентують частково переосмислені змінні словосполучення й виконують функцію консолідації суспільства напередодні війни: *U.S. declares war, pacific battle widens* / США оголошують війну, бойові дії на Тихому океані розширюються; *Roosevelt sees a long, world-wide war* / Рузвельт передбачає довгу, світову війну; *Luzon invasion «in hand»* / вторгнення на Лусон «під контролем»; *Japanese pounded in Luzon, warships chased* / японці зазнають ударів на Лусоні, військові кораблі переслідують ворога.

У наведеній вище статті виявлено ще одну групу фразеологізмів **воєнно-політичного спрямування**, які виступають маркерами опору. Вони відображають стратегію політичної й військової протидії агресору. До цієї групи належать фразеологічні звороти позбавлені узуальної експресивності:

the jigsaw puzzle of scattered conquest was joined into an orderly unit / з хаосу окремих перемог вибудовувалася злагоджена система; *the pattern of rampant world forces took clear out-line* / силові лінії глобального протистояння почали вимальовуватись; *the chief powers pitted against the aggressors* / провідні сили, що стали стіною проти агресора; *subjugated people* / поневолені народи;

disposed armies / зосереджені війська; *the headstart in war machine building* / першість у створенні воєнної машини.

В контексті медійного осмислення постаті політичного лідера як оратора в умовах воєнної кампанії, доцільно звернути увагу на публікацію *The Guardian* «The Roar of the Lion: The Untold Story of Churchill's World War II Speeches by Richard Toye – review». У ній наведено оцінку Девіда Рейнольдса, який висловив своє захоплення промовами прем'єр-міністра Великої Британії [40].

Співведучий подкасту *Creating History*, почесний професор міжнародної історії Кембриджського університету та автор книги «*Mirrors of Greatness: Churchill and the Leaders Who Shaped Him*», Девід Рейнольдс аналізує, як Вінстон Черчилль вибудовував риторику своїх промов у період Другої світової війни.

Цінність цієї публікації полягає у виокремленні ідіом війни, що підсилюють комунікативні стратегії впливу, слугують мовними символами національного піднесення. На наше переконання, мова промов прем'єр-міністра, подібно до риторики Франкліна Рузвельта у зверненні, опублікованому в *The New York Times* (див. вище), виконує важливу функцію – демонструє здатність консолідувати суспільство. Зокрема, ідіома *their finest hour* / їхній зоряний час набула особливого ідеологічного звучання в промові Вінстона Черчилля, виголошеній через два тижні після капітуляції Франції. У ній політик передбачив, що навіть якщо Британська імперія проіснує тисячу років, люди все одно згадуватимуть, що це «був їхній зоряний час».

Показовим прикладом ідіом війни є вислів *what a bleedin' cover-up* / яке жахливе замовчування правди, що вживався у випадках викриття урядових обманів. Виявом масштабного суспільного обурення стала подія в лютому 1942 році, коли два німецькі військові кораблі прорвалися з Бреста (Бретань) і безперешкодно пройшли через Ла-Манш. Інформацію про цей інцидент свідомо приховували, що й викликало гостру реакцію громадськості.

У промовах Вінстона Черчилля, проаналізованих у статті *The Guardian*, поряд з ідіомами війни зафіксовано фразеологізми війни, що виступають маркерами стратегічних настанов ідеологічного характеру. Як приклад можна навести такі вирази: *we shall fight on the beaches* / ми битимемося на пляжах; *never in the field of human conflict was so much owed by so many to so few* / ніколи в історії

людських конфліктів так багато не завдячували такому малому числу людей; *Now this is not the end. It is not even the beginning of the end. But it is, perhaps, the end of the beginning* / Це ще не кінець. Це навіть не початок кінця. Але, можливо, це кінець початку.

Фразеологізми стали засобом вираження внутрішнього болю жертв нацизму, що зумовило появу численних мемуарів періоду Другої світової війни.

В «*The Diary of a Young Girl*» [26] Анна Франк відображає стан людини в умовах постійної загрози. Ідіоми війни в цьому контексті функціонують як інструменти психологічного самозбереження, зосібна, засоби вербалізації внутрішніх переживань. Прикладами фразеологізмів, що належать до цієї групи, є: *quaking in its boots* / тремтіти від страху; *not to lose heart* / не втрачати надії; *walking on thin ice* / перебувати в небезпечній ситуації; *on the same wavelength* / думати або розуміти щось так само, як хтось інший; *to have the blues* / відчувати смуток або депресію; *to see eye to eye* / погоджуватися або поділяти чиясь думку; *to be in hot water* / перебувати у скрутному становищі; *to break the ice* / розрядити атмосферу або уникнути незручності.

Фразеологізми з прямим значенням домінують у документальній прозі Прімо Леві «*If This Is a Man*» [35], що зумовлено її фактальним характером.

Мовні вирази становлять окрему групу фразеологізмів, яку доцільно розглядати як репрезентативну для концептів **свідчення** і **підкорення**. Її основна функція полягає у відображенні морального стану людини в умовах повного безсилля перед жорстокою реальністю. З-поміж основних фразеологізмів виділяємо: *to destroy a man is difficult, almost as difficult as to create one* / знищити людину важко – майже так само важко, як і створити її; *here we are, docile under your gaze* / ось ми – покірні під вашим поглядом; *from our side you have nothing more to fear; no acts of violence, no words of defiance, not even a look of judgment* / з нашого боку вам більше нема чого боятися: ні насильства, ні слів спротиву, навіть погляду осуду.

Досвід Першої і Другої світових воєн істотно вплинув на Дж. Р. Р. Толкіна і значною мірою зумовив написання роману «*The Lord of the Rings*» [48]. Перша світова війна залишила болісний відбиток у свідомості англійського письменника. Під час бойових дій він утратив двох близьких друзів, що спричинило глибоку депресію. Цей травматичний досвід став основою для бага-

тьох сюжетних ліній роману. Друга світова війна також торкнулася життя Дж. Толкіна – його син Крістофер служив у британських повітряних силах. У 1944 році письменник активно працював над твором, детально описуючи процес написання в листах до сина.

У центрі уваги автора опиняються концепти смерті, смутку, подорожі та любові. Водночас не залишаються осторонь і концепти війни, відваги, надії. Роман рясніє фразеологічними виразами, значний інтерес викликають ті, що вербалізують дві ключові тематичні групи: моральна стійкість і надія в умовах війни, а також етичне осмислення війни і моральна мотивація спротиву.

Перша група – **моральна стійкість і надія в умовах війни**, репрезентована переважно метафоричними фразеологізмами, що поєднують високий рівень образності з філософсько-психологічною насиченістю. Такі одиниці виконують експресивно-оцінну, емотивну, мотиваційну функції. До групи належать: *courage is found in unlikely places* / сміливість з'являється там, де її не чекають; *oft hope is born when all is forlorn* / найтемніша ніч перед світанком; *even the smallest person can change the course of the future* / навіть маленька іскра здатна запалити велике полум'я; *oft in lies truth is hidden* / у кожній брехні є частка правди.

Друга група – **етичне осмислення війни і моральна мотивація спротиву**. Її фразеологізми втілюють ідеї виправданості війни виключно в разі захисту, утвердження моральної сили як первинної щодо фізичної, зосібна, неприйняття війни як самоцілі. Як приклад можна навести такі вирази: *war must be, while we defend our lives against a destroyer who would devour all* / війна виправдана, коли стоїмо проти загрози, що поглинає все живе; *valour needs first strength, and then a weapon* / не зброя робить воїна, а сила й відвага.

Результати структурно-семантичного аналізу фразеологізмів періоду Другої світової війни засвідчили наявність низки стійких моделей, що лежать в основі формування субстантивних фразеологічних одиниць (39 ФО, що становить 21%). До прикладу: **N + N** (*beast barracks*) / казарми звірів, період початкової підготовки для нових кадетів (*West-Point*); **N + Prep + N** (*price of victory*) / ціна перемоги; **N's + N** (*Hitler's war machine*) / воєнна машина Гітлера; **N + Prep + N + N** (*commander of tank forces*) / командир танкових військ; **N + Prep + Adj + N + N** (*invasion of occupied enemy territory*) / вторгнення на окуповану

вану територію ворога. Продуктивними серед виявлених моделей є **N + Prep + N**, **N + Prep + Adj + N + N**.

Дієслівні фразеологізми (84 ФО, що становить 44%) побудовані за такими граматичними схемами: **V + Adj** (play dead) / прикидатися мертвим; **V + N + N** (launch air raid) / почати авіаналіт; **V + Conj + V** (rise and shine) / підніматися і сяяти, звернення, яке використовували для пробудження солдатів; **V + Adj + N** (face heavy fire) / зіткнутися з інтенсивним вогнем; **V + Prep + N** (advance into territory) / просунутися на територію; **V + P + Pron + N** (roll up your flaps) / припини говорити; **V + N + Prep + N** (move forces toward city) / перекинути сили в напрямку міста; **V + N + Prep + Prep + N** (escort convoy through under fire) / супроводжувати конвою крізь обстріл. До найбільш поширених конструкцій належать **V + N + Prep + N**, **V + N + Prep + Prep + N**.

Формування ад'єктивних фразеологічних одиниць (54 ФО, що становить 29%) відбувається відповідно до наведених структурних принципів: **Adj + N** (red leg) / артилерист; **Adj + Prep + Adj** (better than dead) / краще, ніж бути мертвим; **Adj + N + N** (old foggy ray) / доплата за додатковий стаж після чотирьох років служби; **Adj + N + Prep + N + V** (tough row of buttons to shine) / важка праця. Найвиразніше представлені такі моделі, як **Adj + N**, **Adj + N + Prep + N + V**.

Адвербіальні фразеологізми (12 ФО, що становить 6%) ґрунтуються на таких моделях: **Adv + Adv** (over and out) / передано і завершено (радіоперемовини); **Adv + V + N** (always hit target) / завжди вражати ціль. Серед граматичних конфігурацій домінують **Adv + V + N**.

Таким чином, фразеологізми періоду Другої світової війни вербалізують гнітючу атмосферу фронту і досвід поневолення.

Мова війни в період російсько-українського збройного конфлікту привернула увагу всього світу, адже вона суттєво відрізняється від мови Першої та Другої світових воєн. Однією з принципових відмінностей є те, що свідчення учасників бойових дій майже миттєво знаходять відображення в газетних публікаціях, цифрових медіа, а згодом – у художній військовій прозі. Це стало можливим завдяки технологічному прогресу, зосібна, через відсутність тотальної цензури, яка була характерною для попередніх воєнних епох.

Унаслідок цього війна постає як суспільно-політичне явище та вербальна рефлексія подій, що розгортаються без часової

відстані, а її відлуння закарбовується в мові.

Характерною ознакою сучасного етапу російсько-української війни є активне використання фразеологізмів. Фразеологічні одиниці цього періоду вирізняються стриманою метафоричністю, що зумовлено орієнтацією владних кіл на дотримання норм політичної коректності. Така мовна стриманість також пояснюється зміною політичного курсу союзників України, реакцією на масштабну руйнацію українських міст і численні жертви серед мирного населення.

У матеріалах The Guardian зафіксовано низку фразеологізмів, які репрезентують групу **стратегічна підтримка**: вони вербалізують зовнішньополітичні кроки на підтримку України та маркують опір кремлівській пропаганді.

Фразеологізми, що утворюють цей кластер, включають: *wartime mindset* / «воєнне мислення» – фразеологізм, що означає готовність Європи до можливого нападу Росії [44]; *at odds with reality* / не мати нічого спільного з дійсністю – фразеологізм, що позначає викривлене сприйняття дійсності, властиве кремлівській риториці [45]; *continue doubling down* / посилити підтримку України з боку Британії [33]; *coalition of the willing* / віддячити послугою за послугу – фразеологізм, що набув політичного забарвлення після подій в Іраку 2003 року; використовується як символ добровільної, але ідеологічно вмотивованої воєнної або політичної кооперації [49].

Зміну риторики президента Дональда Трампа у ставленні до України чітко відображає низка фразеологізмів, які фіксують **трансформацію зовнішньополітичного курсу США**. Мовні одиниці цієї групи засвідчують стратегічний зсув в архітектоніці євроатлантичної безпеки. До групи, зокрема, належать такі фразеологізми:

– *The end of the geopolitical «West»* / крах об'єднаного Заходу – фразеологізм, вжитий 28 лютого 2025 року в контексті конфліктної зустрічі між президентом Дональдом Трампом, віцепрезидентом Джей Ді Венсом і президентом України Володимиром Зеленським. Зустріч стосувалася потенційної угоди щодо мінеральних ресурсів України, яка мала зміцнити підтримку Трампом Києва на майбутніх переговорах із Росією, однак завершилася дипломатичним фіаско [43].

– *European army is no longer optional* / Європейська армія – не питання вибору, а вимога часу – фразеологізм, що відображає зміну безпекової парадигми в Європейському Союзі. ЄС змушений роз-

глядати альтернативні сценарії розвитку подій, оскільки Сполучені Штати, які протягом 80 років виступали гарантом безпеки Європи, за президентства Дональда Трампа змінили свій зовнішньополітичний курс [18].

У світлі масованих атак Росії на Україну в липні 2025 року риторика президента США демонструє поступове посилення тиску на Кремль. Його ультиматум російському диктатору Володимиру Путіну, що передбачає 50-денний термін для припинення вогню, а також низка фразеологізмів, зафіксованих у публікаціях The New York Times, засвідчують зміщення позиції США у бік жорсткішої лінії щодо російсько-української війни.

Поглиблений аналіз емпіричних даних дозволив виокремити фразеологізми, що формують семантичну групу **мовна ескалація дипломатичного конфлікту**. Її ключовими маркерами виступають лексеми *ультиматум*, *розчарування*, *дипломатичне загострення*. Основна функція групи полягає в репрезентації наростання комунікативної напруги в контексті війни в Україні.

Цей лексико-семантичний пласт охоплює такі фразеологізми:

– *Top of the line weapons* / першокласна зброя – фразеологізм, що у висловлюваннях президента Дональда Трампа слугує позначенням високотехнологічного озброєння, яке Сполучені Штати продають європейським союзникам, а ті, зі свого боку, передають його Україні [19].

– *We get a lot of bullshit thrown at us by Putin, if you want to know the truth* / Путін без кінця сипле нам порожні балачки – фразеологізм, що підкреслює відсутність реального прогресу у перемовинах між Путіним і Трампом, зокрема після того, як Росія здійснила масовану атаку на Київ та інші українські міста одразу після їхньої розмови 4 липня 2025 року, застосувавши рекордну кількість безпілотників та ракет від початку війни [34].

– *Russia isn't sounding rattled by Trump's ultimatum* / Росію не злякав ультиматум Трампа – фразеологізм, що виявляє незгоду Росії із припиненням бойових дій та свідчить про її повернення до давньої позиції: переконання, що вона здатна пережити будь-які санкції й продовжуватиме досягати своїх воєнних цілей в Україні попри зовнішній тиск [42].

На підставі проведеного дослідження можна стверджувати, що для Росії ані зовнішній тиск, ані масштабні людські втрати не становлять перешкоди на шляху до реалізації амбіцій, зміст і межі яких залишаються не до кінця окресленими.

У книзі Крістофера Міллера «The War Came to Us: Life and Death in Ukraine» висвітлено свідчення українського кулеметника Костянтина, який, коментуючи бойові дії навколо Бахмута, зазначив: «Для Путіна солдати – це просто м'ясо» [36, с. 278]. Цей вислів став відправною точкою для формування групи фразеологізмів, що концептуалізують **знецінення людського життя на війні**. До складу групи входять такі фразеологічні одиниці: *It's like a conveyor belt* / Це нагадує конвеєр смерті; *Bakhmut is a meat grinder* / Бахмут – м'ясорубка; *Russian fighters had to navigate their comrades bodies* / Російським бійцям доводилося пробиратися поміж тіл своїх загиблих побратимів.

Фразеологізми із переосмисленими компонентами, зосібна, «м'ясорубка» та «конвеєр» функціонують як ідіоми метафоричного типу, в яких лексеми вживаються не в прямому, а в переносному значенні.

У книзі Боба Вудворда «War» акцентовано на тому, що амбіції Кремля перевищують силу економічного тиску на Росію. В рамках порушеної проблематики Б. Вудворд демонструє, що теплі стосунки між Дональдом Трампом і Володимиром Путіним зберігались упродовж кількох років. На цій основі утворено групу фразеологізмів, яку можна найменувати як **політична непрозорість**. Загадковість мотивів і непередбачуваність дій постають основними маркерами цієї групи фразеологізмів, що репрезентують високий рівень засекреченості у сфері зовнішньополітичних відносин.

До групи фразеологізмів належать:

– Ідіоми з переосмисленими компонентами, де лексема «overreached» метафорично позначає порушення меж політичної розсудливості: *The more mistakes Russia made, the more Putin overreached* / чим більше Росія помилялася, тим далі Путін заходив – фразеологізм, який підкреслює тенденцію до переходу допустимих меж у прийнятті рішень: чим відчутнішою ставала ціна війни для російської економіки та армії, тим більшою, здавалося, була готовність Путіна йти на нові жертви. Цю логіку посилюють слова президента Байдена, адресовані його радникам: «Ніколи не ставте людину в кут, з якого її єдиний вихід – через вас. Ви повинні дати їй інший вихід» [51, с. 306].

– Ідіоми, з переосмисленими компонентами, де лексема «enigma» виступає як метафора політичної непрозорості: *It's an enigma and it hasn't been broken yet* / це загадка, ключ до якої досі не знайдено – фразеологізм, яким скористався Ден Коутс, колишній

директор національної розвідки США, що працював у найближчому колі Президента Трампа з питань національної безпеки. Як очільник центральної ланки американського розвідувального істеблішменту, Д. Коутс мав безпосередній доступ до найважливіших державних таємниць і спостерігав за діями та висловлюваннями Трампа зсередини системи. За спостереженнями Боба Вудворда, Ден Коутс так і не зміг дійти остаточного розуміння мотивів Трампа, однак був переконаний: «щось у цьому було приховане» [там само].

– Фразеологізми, у структурі яких компонент «earthquake» метафорично уособлює стан політичної нестабільності: *Any effort by Trump to communicate with Putin before being sworn in as president on January 20, 2025, would be another earth-quake* / будь-яка спроба Трампа вийти на зв'язок із Путіним до інавгурації 20 січня 2025 року спричинила б черговий політичний землетрус [51, с. 357].

Сучасна воєнна література дедалі частіше апелює до теми російсько-української війни, відтворюючи її лейтмотив у художньому дискурсі. Особливого значення набуває осмислення того, як іноземні автори інтерпретують війну в Україні, доносять своє бачення до світової спільноти.

З-поміж творів, що заслуговують на увагу, вирізняється роман Метта Галлахера «Day Break» [27], у якому фразеологізми **просторово-психологічної напруги** відображають стан загостреного сприйняття реальності. Цю категорію ілюструють наступні приклади:

– *They'd crossed an hour before* / вони порушили комендантську годину ще годину тому – фразеологізм із частково переосмисленими компонентами, у якому дієслово «crossed» уживається не лише у значенні фізичного пересування, а метафорично позначає порушення встановлених обмежень, насамперед часових рамок комендантської години;

– *First had come potholes, then bunkers and checkpoints with barrels of fire licking the night* / спершу вибоїни, потім – бункери й блокпости, де вогонь із бочок виїдав темряву – фразеологічний вираз метафорично змальовує нічний перетин прикордонної смуги, символізуючи зону підвищеної небезпеки;

– *Snoring away with the clean conscience of a man who knows his place in the world* / спав, як людина з чистим сумлінням, що добре знає своє місце у світі – фразеологічний вираз із частково переосмисленими

компонентами. Зокрема, «clean conscience» метафорично позначає внутрішній спокій, уживається не в прямому значенні фізичної чистоти, а як символ душевної рівноваги.

Примітно, що перехід від психологічної напруги до стану **психологічної уразливості** спостерігаємо у воєнній прозі Артура Дражека «Bridge in the Darkness» [22]. У творі домінують фразеологізми, які виконують експресивну та оцінну функції, репрезентують внутрішній стан персонажів у стресових ситуаціях, пов'язаних зі страхом і моральним осудом. Завдяки частково переосмисленим компонентам ці мовні одиниці вербалізують емоційне напруження, акцентуючи на суб'єктивному переживанні кризи.

Змістове наповнення фразеологічної групи становлять вирази, як-от:

– *The four of us had cooped up in the car with the few belongings we could find to bring along with us* / ми вчотирьох забилися в машину з тими речами, які встигли нашвидкуруч прихопити – ідіоматичний вираз із частково переосмисленими компонентами. Скажімо, компонент «cooped up» функціонує як ідіома, що метафорично передає відчуття безвиході і необхідності приймати швидке, вимушене рішення в умовах раптової загрози.

– *I did not want to appear like a creepy stalker* / Я не хотів справити враження якогось нав'язливого маніяка – у якому образ «creepy stalker» (досл. *моторошний переслідувач*) метафорично вжито для позначення нав'язливої поведінки, що виходить за межі соціальної норми. Цей вираз підкреслює внутрішній конфлікт героя між щирим почуттям і страхом бути відкинутим.

– *If I get drafted to the frontlines* / якщо мене кинуть на передову – фразеологізм із частково переосмисленими компонентами, у якому дієслово «get drafted» (бути призваним до армії) і вираз «to the frontlines» (на передову) метафорично передають страх героя перед загрозою опинитися на передовій.

Структурно-семантичний підхід до аналізу фразеологізмів, що функціонують у дискурсі російсько-української війни, уможливив виокремити низку субстантивних фразеологічних конструкцій (198 ФО, що становить 29%). Так, наприклад: N + N (battlefield needs) / потреби поля бою; N + Prep + N (war of independence) / війна за незалежність; N + N + N (war crimes documentation) / документація воєнних злочинів; N + Prep + N (siege of the city) / облога міста; N + Prep + Adj + N (retreat from the front lines) / відступ з передо-

вої; **N + Part II + Prep + N** (atrocities carried out in Bucha) / звірства, скоєні в Бучі. Найчастіше у досліджуваному матеріалі трапляються моделі, зокрема: **N + Prep + N**, **N + Prep + Adj + N**, **N + Part II + Prep + N**.

Дієслівні фразеологічні одиниці (185 ФО, що становить 27%) засвідчено у формах, що відповідають встановленим структурним моделям: **V + N** (break the defense) / прорвати оборону; **V + Adv** (defend staunchly) / стійко захищати, bombard continuously / безперервно бомбардувати; **V + N + Prep + Adj + N** (surrender the sliver of Russian land) / здати клаптик російської землі. Заслугують на особливу увагу за частотою вживання **V + N + Prep + Adj + N**.

Ад'єктивні фразеологічні одиниці (213 ФО, що становить 31%) структуровано відповідно до граматичних моделей, як-от: **Adj + N** (deliberate killings) / умисні вбивства, horrific toll / жахливі втрати, unarmed men / беззбройні чоловіки, strategic bombing / стратегічне бомбардування; **Adj + N + N** (Russian drone attack) / атака російських безпілотників.

Фразеологічні одиниці, що виникли в контексті російсько-української війни, подібно до фразеологізмів доби Першої світової, часто включають дієприкметникові компоненти (86 ФО, що становить 12%). Ці фразеологічні одиниці побудовані за такими структурними схемами: **Part I + N** (emerging threat) / зростаюча загроза; **Part II + N** (captured territories) / захоплені території; **Part II + Adj + N** (ruined sixth-floor apartment) / зруйнована квартира на шостому поверсі. Статистично значущими виявились такі моделі фразеологічних зворотів **Adj + N**, **Adj + N + N**, **Part II + Adj + N**.

Формування адвербіальних фразеологічних одиниць (7 ФО, що становить 1%) реалізовано відповідно до конфігурацій побудови: **Adv + Adv** (again and again) / знову й знову; **Adv + V + N** (deliberately target civilians) / навмисно цілять у цивільних; **Adv + Prep + N** (down in shelters) / вниз у сховища. Провідну позицію займає модель **Adv + Prep + N**.

Таким чином, фразеологізми періоду російсько-української війни відображають вистраждану боротьбу України за незалежність у протистоянні з імперськими амбіціями Кремля.

Аналіз трьох корпусів засвідчив, що фразеологізми з компонентом «війна» – як експліцитно, так і імпліцитно представленим – є найчастотнішими у текстах трьох досліджуваних історичних періодів. У фразеології

Першої світової війни внаслідок корпусного аналізу було виявлено 980 колокацій, з-поміж них відібрано 654 фразеологізми. За частиномовною ознакою до їхнього складу входить: 195 субстантивних, 165 дієслівних, 234 ад'єктивних, 42 дієприкметникових та 18 адвербіальних одиниць.

У корпусному зрізі мовних одиниць періоду Другої світової війни виявлено 217 колокацій, з яких до аналізу залучено 189 фразеологізми. З урахуванням частиномовної належності, до їхнього складу входить: 39 субстантивних, 84 дієслівних, 54 ад'єктивних та 12 адвербіальних одиниць.

У фразеології російсько-української війни виявлено 723 колокації, серед яких 689 класифіковано як фразеологічні одиниці. За критерієм частиномовної належності фразеологізми поділяються на: 198 субстантивних, 185 дієслівних, 213 ад'єктивних, 86 дієприкметникових та 7 адвербіальних одиниць.

Фразеологічні одиниці, виокремлені з публіцистичних і художніх текстів трьох воєнних періодів, демонструють різний ступінь образності, зумовлений історичними та політичними чинниками. Так, у більшості випадків фразеологізми Першої світової війни вирізнялися низьким рівнем образності через цензурні обмеження. Натомість у текстах Другої світової війни простежується зростання метафоричності, особливо у промовах представників політичного істеблішменту в умовах воєнної кампанії. Фразеологічні одиниці російсько-української війни демонструють стриману метафоричність, що зумовлено орієнтацією владних кіл на дотримання норм політичної коректності.

У таблиці нижче подано порівняльну характеристику військової та воєнної фразеології у розрізі зазначених періодів.

Колокаційний граф центрального компонента фразеологізмів із лексемою *war*, сформований на основі корпусу **газетних видань** The Guardian, The Washington Post, The New York Times, **публіцистичних книг** Крістофера Міллера «The War Came to Us: Life and Death in Ukraine» та Боба Вудворда «WAR», а також **художніх творів**: Ернеста Хемінгвея «A Farewell to Arms», Еріха Марії Ремарка «All Quiet on the Western Front», Прімо Леві «If This Is a Man», Дж. Р. Р. Толкіна «The Lord of the Rings», Анни Франк «The Diary of a Young Girl», Метта Галлахера «Day Break» та Артура Дражека «Bridge in the Darkness», було згенеровано за допомогою інструмента аналізу текстів нового покоління #LancsBox [20] і візуалізовано на рис. 1, рис. 2, рис. 3.

Таблиця 1

Військова VS воєнна фразеологія в системі мови війни

Період / Тип фразеології	Військова фразеологія	Воєнна фразеологія
Перша світова війна, 1914–1918 рр.	– фразеологічні звороти: major assault, trench whistles, bombardment on enemy lines – використання: під час бойових зіткнень, в умовах театру бойових дій, для опису перебігу військових операцій та ситуації на фронті	– фразеологізми, що передають фізичне і моральне виснаження: misery of life there under our guns, shelters save tomb-like shelves – використання: у просторово-побутовому вимірі фронтового буття, у філософському осмисленні війни, у розкритті образу людини на війні
Друга світова війна, 1939–1945 рр.	– фразеологізми, що вимагають конкретизації: D-Day, pacific battle, war machine building – використання: для опису бойових дій у Нормандії, ескалації війни (розширення фронту)	– фразеологізми, що відображають суспільну консолідацію у протистоянні агресору: the chief powers pitted against the aggressors, their finest hour, not to lose heart – використання: для вираження воєнно-політичного вектору, а також як засіб фіксації досвіду (свідчення) та демонстрації покори в умовах війни
Російсько-українська війна, з 2022 р.	– фразеологічні неологізми: Russsian drone attack, top of the line weapons, defend staunchly – використання: для позначення стратегічної підтримки на міжнародному рівні	– фразеологізми, що відображають рівень жорстокості Росії у війні проти України: atrocities caried out in Bucha, deliberate killings, wartime mindset – використання: для вираження теми знецінення людського життя в умовах війни

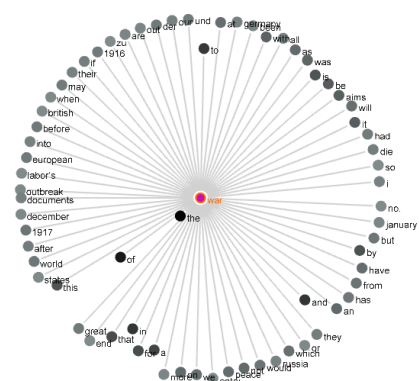

Рис. 1. Колокаційний граф центрально компонента war на основі корпусу публіцистичних і художніх текстів періоду Першої світової війни

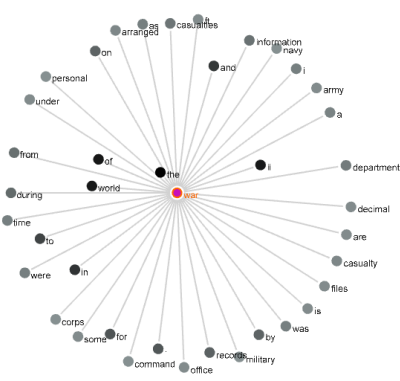

Рис. 2. Колокаційний граф центрально компонента war на основі корпусу публіцистичних і художніх текстів періоду Другої світової війни

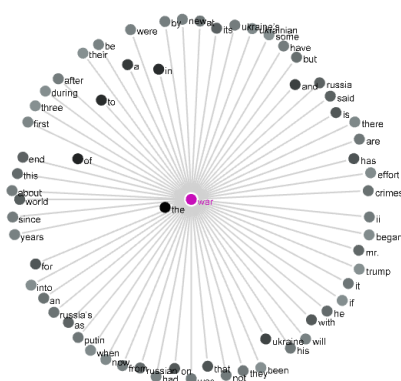

Рис. 3. Колокаційний граф центрально компонента war на основі корпусу публіцистичних і художніх текстів періоду російсько-української війни

Вагомим здобутком проведеного дослідження, заснованого на концептуальних засадах лінгвополітичної синергетики, зокрема положеннях мікролінгвополітичної парадигми, стало виявлення ключових чинників, що впливають на динаміку лінгвополітичної взаємодії. У цьому ключі фразеологізми функціонують як засоби мови війни, що відображають і формують зміст означених процесів. До таких чинників належать:

- вербальна реконфігурація владного дискурсу, що виявляє зсув політичних акцентів у мовленні політичних акторів;
- кризовий характер мовної комунікації, що зумовлює трансформацію усталених мовних структур з метою адаптації суспільного дискурсу до реалій війни;
- посилене використання медійно-політичних фреймів, спрямованих на консолідацію союзницьких сил у протистоянні державі-агресору;

– інтертекстуальна гра фразеологізмів у художньому обрамленні, що активізує культурні коди і поглиблює семіотичний потенціал мови війни.

Отож, мова війни постає як своєрідна метамова – смисловий вимір лінгвополітичної взаємодії, у якому фразеологізми формують політичні концепти спротиву агресії, захисту держави, виживання в умовах війни.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження фразеологізмів з позицій мікролінгвополітичної синергетики, з урахуванням їхніх семантичних, структурних і прагматичних особливостей в текстах воєн XX–XXI століть, дає змогу сформулювати такі висновки: 1) основною відмінністю між військовою та воєнною фразеологією є те, що військова фразеологія охоплює виключно терміни й усталені вирази, пов'язані зі специфікою військової служби, військовою технікою та військовими операціями; натомість воєнна фразеологія, окрім лексики, що стосується військової справи і армії, включає фразеологізми, які відображають ширший соціально-політичний, історичний, психологічний, публіцистичний і художній контексти війни; 2) спільною рисою обох типів фразеології є їхня структурна організація; лексичний пласт військової та воєнної фразеології поділяється на: стійкі словосполучення з повністю або частково переосмисленим значенням, а також стійкі вирази, що не містять переосмислених компонентів; тісний зв'язок фразеологізмів із метафорою; 3) воєнна фразеологія мови війни охоплює як ідіоми війни, що відіграють важливу роль у конструюванні колективного образу ворога і сприяють відтворенню узагальненої картини збройного протистояння, так і фразеологізми війни, які формують концептуальне ядро воєнної ідеології, знаходять вираження в риториці представників політичного істеблішменту й художньому осмисленні теми війни; 4) фразеологізми доби Першої світової війни акцентують

увагу на наслідках збройного протистояння між державами, вирізняються низьким рівнем образності, зумовленим цензурними обмеженнями; 5) фразеологізми періоду Другої світової війни передають гнітючу атмосферу фронту та досвід поневолення; зростання рівня метафоричності особливо помітне у виступах представників владної верхівки; 6) фразеологізми періоду російсько-української війни відображають вистраждану боротьбу України за незалежність у протистоянні з імперськими амбіціями Кремля, демонструють стриману метафоричність, зумовлену прагненням політичного класу дотримуватися норм політичної коректності; 7) основними типами фразеологізмів війни за категоріальною ознакою в різні історичні періоди є субстантивні, дієслівні та ад'єктивні одиниці; 8) найвища частотність фразеологізмів із компонентом «війна» – як експліцитно, так і імпліцитно представленим у текстах трьох історичних періодів – засвідчує провідну роль цього поняття у концептуалізації досвіду війни; 9) серед основних чинників, що впливають на динаміку лінгвополітичної взаємодії, фразеологізми слугують засобами мови війни, що відображають зміст таких процесів, як вербальна реконфігурація владного дискурсу, трансформація усталених мовних структур в умовах кризового стану, активне впровадження медійно-політичних фреймів, інтертекстуальна гра фразеологізмів у художньому обрамленні; 10) фразеологізми є елементами системи мови війни, що функціонують як складова метамови – смислового виміру лінгвополітичної взаємодії, у межах якого вони формують політичні концепти спротиву агресії, захисту держави, виживання в умовах війни.

У подальших дослідженнях доцільно зосередити увагу на особливостях взаємодії фразеологізмів війни з паралінгвальними фразеологізмами в аспекті воєнної комунікації.

Література:

1. Василенко Д. В. Еволюційні зрушення англословного військового фразеологічного фонду. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Т. 31(70), № 4(2). С. 9–15.
2. Венжинович Н. Ф. Фраземіка української літературної мови в контексті когнітології та лінгвокультурології. Ужгород: ФОП Сабов А. М. 2018. 463 с.
3. Гримашевич Г. І. Семантичні неологізми періоду російсько-української війни. In: Міжрегіональний науково-методичний online-семинар викладачів та здобувачів вищої освіти «Лінгводидактичні та філологічні студії в умовах викликів сьогодення (до Дня Соборності України)», Житомир, 22 січня 2025 р., С. 79–88.

4. Дем'янчук Ю. Лінгвополітична синергетика: становлення та перспективи дослідження. Вісник КНЛУ. Серія Філологія. 2024. Том 27. № 2. С. 75–102.
5. Дем'янчук Ю. Генеза становлення мови війни в історико-політичному та історико-художньому контексті (український досвід). Закарпатські філологічні студії. 2025. Вип. 39. С. 171–192.
6. Дем'янчук Ю. Лінгвістика війни: виникнення, концептуалізація та вектори подальшого розвитку. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2025. С. 220–233.
7. Дроботенко В. Використання фразеологізмів у новинному медіадискурсі. Актуальні питання гуманітарних наук. № 61 (1), 2023. С. 170–174.
8. Коротич К. Зооморфна метафора як засіб створення образу ворога в українській пресі 1941–1945 рр. *Studia Linguistica*. Випуск. 2016. С. 352–357.
9. Костюк Н. Метафора як один із засобів утворення термінів у радіоелектроніці. 1998. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/496/2/F6F982FF.pdf>
10. Куза А. Особливості функціонування української релігійної фразеології в інтернет-просторі періоду російсько-української війни / А. Куза // Проблеми гуманітарних наук : зб. наук. праць ДДПУ імені Івана Франка / М-во освіти і науки України, ДДПУ ім. І. Франка ; [редкол.: М. Ю. Федурко (гол. ред.), С. М. Альбота, О. В. Косович та ін.]. – Дрогобич : Вид. дім «Гельветика», 2024. Вип. 57 : Філологія. С. 44–50.
11. Терещенко Л., Станіславова Л. Лексика і фразеологія сучасного українськомовного політичного дискурсу. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 53, том 2, 2022. С. 197–202.
12. Хома І. Фразеологія російсько-української війни: лексикографічний аспект. Мовний простір сучасного світу, 2023. С. 222–226.
13. Цигвинцева Ю. Неофразеологізми в контексті російсько-української війни. *Культура слова*. 2022. Вип. 96. С. 141–151.
14. Яковлева Т. Вигуківі фразеологізми періоду російсько-української війни в заголовках масмедійних видань. Вісник ОНУ. Філологія, 2023. № 28, 1(27), 100–107.
15. Aumann K. *The Seven Deadly Sins*. CreateSpace Independent Publishing Platform. 2014. 238 p.
16. Basaraba I., Lemeshko O. Military slang: definition and ways of formation. *Humanities science current*. 2022. Iss. 1. P. 137–142. 10.24919/2308-4863/55-1-22.
17. BBC History Magazine. Slang and swear words ‘helped soldiers survive the First World War’. 2013. URL: <https://www.historyextra.com/period/first-world-war/slang-and-swear-words-helped-soldiers-survive-the-first-world-war/>
18. Boot M. A European army is no longer optional. 2025a. URL: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2025/03/04/trump-europe-military-defense-russia/>
19. Boot M. Putin took Trump for granted. He’s going to pay for his mistake. 2025b. URL: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2025/07/14/trump-ukraine-aid-putin/>
20. Brezina V., Platt W. #LancsBox X [software], Lancaster University. 2025. URL: <http://lancsbox.lancs.ac.uk>.
21. Cook T. Fighting Words: Canadian Soldiers’ Slang and Swearing in the Great War. *War in History*. 2013. Iss. 20(3), P. 323–344. URL: <http://www.jstor.org/stable/26098507>
22. Drazek A. Bridge in the Darkness. 2023. 203 p.
23. Eddy K. Living memories of D-Day. 1989. URL: <https://www.washingtonpost.com/archive/local/1989/06/15/living-memories-of-d-day/287ab32e-2bdd-4a37-96d0-7e2c67fd1d5d/>
24. Encyclopaedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/Pyrrhic-victory>
25. Fabiszak M. A Conceptual Metaphor approach to war discourse and its implications. Adam Mickiewicz University Press. 2007. 279 p.
26. Frank A. *Diary of a young girl*. (first published in 1952, 285 p.). Penguin Classics (reissued in 2019). 2019. 339 p.
27. Gallagher M. *Daybreak*. Atria Books. 2024. 256 p.
28. Georgieva V., Vicheva P. Some bulgarian and english idioms with military terms. Conference: Scientific conference at the Air Defense & Artillery Faculty of the National Military University At: Shumen, Bulgaria. 2003. Vol. 1.
29. Guliashvili N. Metaphorical Representations of the 2008 Russian-Georgian War: Critical Analysis of Conceptual Metaphors of War in Relation to Gender (A Case Study based on the newspaper -The Georgian Times). *Kadmos*. 2017. Vol. 9. P. 7–87. 10.32859/kadmos/9/7-87.
30. Hartmann-Mahmud L. War as Metaphor. *Peace Review*. 2002. Vol. 14. P. 427–432. URL: https://www.researchgate.net/publication/233177007_War_as_Metaphor
31. Hemingway E. *A Farewell to Arms*. (first published in 1929). Penguin Books. 2023. 293 p.
32. Hemingway E., Hemingway P. “Hemingway on War”. Simon and Schuster. 2012. p.27.
33. Jenkins S. The west’s reckless escalation of the war in Ukraine will cause more suffering, for no strategic gain. 2024. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2024/nov/21/ukraine-war-west-missiles-russia-putin>
34. Kim M. In His Own Words: How Trump Changed His Tone on Putin and the War in Ukraine. 2025. URL: <https://www.nytimes.com/2025/07/14/us/politics/trump-putin-ukraine.html>

35. Levi P. If this is a man. ("Se questo e un uomo", first published in 1958). Introduction copyright. David Baddiel. 2023. 457 p.
36. Miller C. The War Came to Us: Life and Death in Ukraine. Bloomsbury. 2023. 293 p.
37. Nelsson R. The Battle of Amiens: German flight – archive, 1918. 2018. URL: <https://www.theguardian.com/world/from-the-archive-blog/2018/aug/24/battle-of-amiens-first-world-war-1918>
38. Paris R. Kosovo and the Metaphor War. Oxford University Press. Political Science Quarterly, 2002. Vol. 117(3) P. 423–450 URL: <https://aix1.uottawa.ca/~rparis/Metaphor.pdf>
39. Remarque E. M. Westen nichts Neues. Propyläen-Verlag. Berlin. 1929. All Quiet on the Western Front Written by: Erich Maria Remarque Translated by: Katharina Rout, 2024. 348 p.
40. Reynolds D. The Roar of the Lion: The Untold Story of Churchill's World War II Speeches by Richard Toye – review. 2013. URL: <https://www.theguardian.com/books/2013/aug/16/roar-lion-churchill-war-speeches-review>
41. Shaheen, Zafar Ullah & Qadeer, Ayyaz & Batool, Huma & Nazir, Iffat. (2018). The Metaphor of War in Print Media: A Futuristic Case Study for Language of Peace. 8. 88–94.
42. Sonne P. Russia Isn't Sounding Rattled by Trump's Ultimatum. 2025. URL: <https://www.nytimes.com/2025/07/16/world/europe/russia-trump-ultimatum.html>
43. Tharoor I. Trump and the end of the geopolitical 'West'. 2025. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2025/03/02/trump-end-geopolitical-west-zelensky/>
44. The Guardian. Can Europe switch to a 'wartime mindset'? Take it from us in Ukraine: here is what that means This article is more than 6 months old Oleksandr Mykhed. 2024. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2024/dec/27/europe-wartime-mindset-ukraine-nato-kyiv-russia>
45. The Guardian. Zelenskyy says Putin's words are 'at odds with reality' after strikes on Ukraine – video. 2025. URL: <https://www.theguardian.com/world/video/2025/mar/19/zelenskyy-says-putins-words-are-at-odds-with-reality-after-strikes-on-ukraine-video>
46. The New York Times. British sweep on toward bapaume, taking trenches on 3,000-yard front; russians resume drive at Lemberg. October 2, 1916. 22 p. URL: <https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1916/10/02/issue.html>
47. The New York Times. The news of the week in review. Section 4, December 14, 1941. URL: <https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1941/12/14/issue.html>
48. Tolkien J. The Lord of the Rings. (Allen & Unwin, first publishen in 1954). Harper Collins Publishers. 2007. 531 p.
49. Walker P. Where does the phrase 'coalition of the willing' come from? This article is more than 4 months old. 2025. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2025/mar/02/starmer-coalition-of-the-willing-ukraine-us-iraq>
50. Warrick J. A century later, a taped message solves the mystery of a WWI doughboy's death. 2024. URL: <https://www.washingtonpost.com/history/2024/11/18/foster-stevens-wwi-armistice-belleau-wood-meuse-argonne-offensive/>
51. Woodward B. War. Simon & Schuster. 2024. 435 p.

Дата надходження статті: 30.09.2025

Дата прийняття статті: 20.10.2025

Опубліковано: 04.12.2025